

Българското училище – погледът на родителите

Национално представително изследване на Асоциация Родители

1. Цели и дизайн на изследването

1.1. Цели

Основната цел на изследването е да събере информация на национално равнище за ключови нагласи на родителите в България по отношение на училищното образование; да получим обратна връзка за позитивите и негативите, които родителите виждат в образователната система; да установим нагласите и мнението им за възможни промени.

1.2. Дизайн и структура на извадката

Проучването беше реализирано на терен в периода септември – октомври 2023 г., благодарение на екипа на изследователска агенция „Ноема“. Въпросникът разработи екипът на Асоциация Родители и го консултира с експертите от „Ноема“.

В изследването взеха участие 807 родители от цялата страна, като целта беше да се постигне представителност за родителите, които основно отговарят за образованието на децата в семейството, като всеки респондент (в случай на повече от едно дете в училище в момента) е отговорял за по-малкото или, съответно, за най-малкото дете.

Социодемографска структура на извадката:

		%
Пол на респондента	Мъж	18
	Жена	82
Възраст на респондента	18-29 г.	2
	30-39 г.	43
	40-49 г.	48
	50+ г.	7
Образование	Висше	52
	Средно	45
	Основно и по-ниско	3

Тип населено място	Столица	19
	Областен център	37
	Друг град	21
	Село	23
Семейно положение	Женен/Омъжена	68
	Живее с партньора си на семейни начала	25
	Разведен/разведена	5
	Неженен/неомъжена (и не живее с партньор)	2
Статут на заетост	Работя на пълна заетост	87
	Работя на частична заетост	5
	Домакия	4
	Безработен	3
Месечен доход на домакинство:	до 2000 лв.	29
	2001-3000 лв.	37
	над 3000 лв.	23
	Без отговор	11
Етнически произход:	Българин	93
	Турчин	3
	Ром	2
	Българомохамеданин	2
Завършен клас през последната учебна година	I – IV клас	51
	V – VII клас	26
	VIII - XII клас	23

2. Основни изводи

- Контекстът на отношенията родители-учители (или училище) в общия случай се определя от редки контакти извън официално предвидените и се изчерпва със задължителните родителски срещи, а от време на време и с празници или „покани“ родителите да дойдат в училище при провинение на детето си. Участието на родителите в училищния живот е слабо активно, като основната причина е, че родителите нямат яснота каква би могла да бъде ролята им в него, нито получават особени възможности от страна на учителите.

2.1. Оценка на училищното образование

- В рамките на тази динамика (или по-скоро липсата на такава) родителите са като цяло удовлетворени от много аспекти на училищния живот на децата си, главно защото училището изпълнява очакванията им, без те да са особено високи. Въпреки това родителите дават ясна заявка, че подкрепят промени в училищното образование.
- Родителите са разделени практически по равно в определянето на училищното образование като традиционно/консервативно (38%) и модерно/прогресивно (40%). Общо 84% обаче смятат, че промяна в образованието е нужна, като за повече от половината респонденти тя трябва да е цялостна (57%).
- Водещият проблем за родителите в образованието е... дисциплината на децата. В това отношение родителите се държат силно консервативно, като одобряват мерки като връщането на оценката за поведение и овластяването на учителите да налагат повече наказания на децата. Апелът (и прибегването) до принуда и насилие в дадена система или отношения са сигнал, че властимащите (в случая – възрастните) не са в състояние да се справят с децата си по друг начин – било поради липса на капацитет, било поради нагласата, че с децата трябва да се действа строго.
- Ключовите проблеми, свързани с учебното съдържание, са в учебния материал – според родителите той е 1) твърде много; 2) зле поднесен; 3) разпределен сред твърде много учебници. Това поставя въпроси за бъдеща дискусия – резонно ли е количеството материал, предвиден в Държавните образователни изисквания (ДОИ)? Добро ли е качеството му? Какво целим да постигнат децата ни, когато преминат през него? Постигат ли го? А от това ли имат нужда? И така нататък. За да не изпадаме в допълнително изреждане, нека заключим – цел на образованието ли е да претоварим децата?
- Добра новина за отношенията учители-родители са високите оценки, които учителите получават по редица параметри – добра подготовка,

преподавателски умения, уважение към деца и родители, внимание към децата. Според родителите основният проблем, свързан с учителите, е липсата на млади такива.

2.2. Децата в училище

- Като цяло родителите са подчертано удовлетворени от подготовката на децата, по-специално в посока на социалните умения – да работят в екип, да си сътрудничат и да си помагат, да са любопитни и да разпознават и споделят емоциите си.
- Българският език, математиката и чуждият език (след 5. клас) са областите, в които родителите виждат най-отчетливо развитие при децата си през последната година. Области като грижа за тялото и знание за функционирането на държавата и обществото обаче изобщо не са застъпени.
- Основните положителни емоции, които според родителите изпитват децата в училище, са забавление и любопитство. Основната отрицателна емоция е притеснението – то е и емоцията, с която родителите се справят най-трудно. Значителен дял родители (37%) твърдят, че децата им не изпитват отрицателни емоции в училище.
- Споделянето между децата и родителите обхваща най-вече обичайни теми – отношения с приятели и съученици, училищни въпроси (уроци, домашни и др.). Това, което подчертано обаче децата избягват да споделят с родителите си, е какво им се случва онлайн. Изказваме хипотеза, че свръхконтролът върху децата – лице-в-лице и чрез приложения, камери и платформи, спомага за това децата интуитивно и ревностно да пазят живота си в мрежата от достъпа на възрастните.
- Като цяло родителите (60%¹) декларират, че нямат проблем с различните² деца. 14% обаче открито казват, че не им допадат деца с различна сексуалност, а 11% – ромските деца. Нисък дял от 7% пък категорично не желае детето им да е в близост с различни деца.

2.3. Подкрепа към предложения за промени в образованието

- По отношение на съдържанието, категорично най-отчетливо се подкрепят предложенията за повече акцент върху познанията на децата, свързани с грижа за здравето, и в този смисъл – за повече спорт и игри.

¹ Трябва да се има предвид, че този въпрос предполага социално желателно отговаряне, така че степента на толерантност към различните деца е твърде вероятно да е по-ниска.

² В случая са изследвани няколко категории – деца от различна националност, от различна религия, от различен етнос, деца със СОП, деца с увреждания и деца с различна от хетеросексуалната сексуална ориентация.

- Отлично се приема и идеята за повече психолози и логопеди в училищата, което показва, че родителите са започнали да ценят по-високо приноса на тези специалисти.
- Като нужда от подкрепа за тях като родители, респондентите посочват две основни теми – от една страна как да градят и поддържат доверие и добро общуване с децата си и, от друга- как да ги мотивират да учат.

2.4. Какво е добро образование?

- Най-кратко казано, за родителите доброто образование трябва да предоставя знания и умения, от които да има реална полза в живота, като това включва не само конкретни знания и технологични умения, а и личностно развитие като ценности и морал.

3. Неотменимата майка (вместо увод)

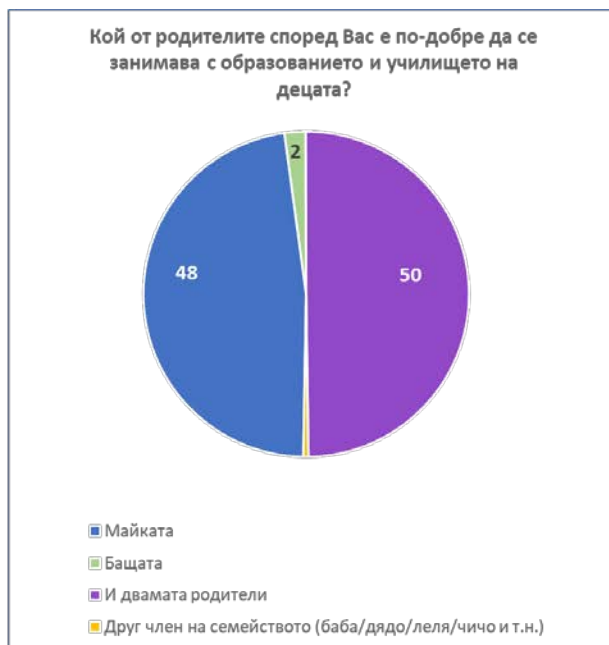
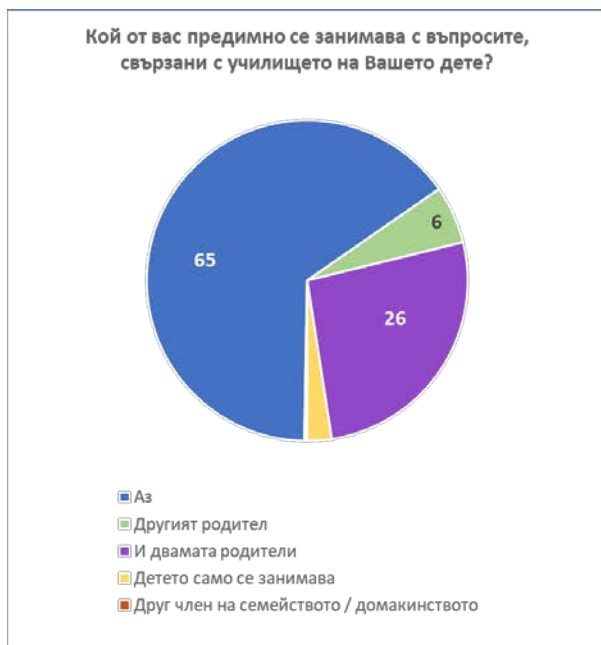
Семейството и училището³ определят майката като водещия родител, когато стане дума за образованието на децата.

Подчертано – и това не е нова информация⁴ – майките са тези, които основно се занимават с въпросите, свързани с училището на децата. Половината респонденти (50%) смятат, че е по-добре с това да се занимават и двамата родители, но такава практика споделят два пъти по-малко родители (около 25%). Тук известно социално желателно отговаряне можем да припишем на бащите – близо половината от тях казват (48%), че и двамата родители се занимават с образованието въщи, докато същото потвърждават едва 22% от майките. С оглед на факта, че основната бариера за бащите у нас да прекарват време с децата си по принцип е работата и изкарването на пари, можем да предположим, че има бащи, които *не биха отказали* да се ангажират с дейност, свързана с училище (напр. родителска среща, празник), но като цяло сферата образование в семейството (както и сферата грижа за здравето) се ръководи от майките. Учителите подпомагат този модел, като търсят основно майката по училищните теми при над $\frac{3}{4}$ от родителите (76%).

Смислово това означава, че училищата не гледат на родителите като „семейство“, а идентифицират един основен „отговорник“ за училищните въпроси. Такова възприятие по всяка вероятност възпрепятства и това училищата да развият подход към семейството на детето като негова основна среда и да търсят допирни точки именно със семейството, а не само с един представител.

³ Освен различни данни и пряк опит, който има екипът на Асоциация Родители, ще спомена много любим мой цитат на учителка, която попитахме дали търси бащите. „Да, разбира се – каза тя. – Винаги, когато не мога да намеря майката, търся бащата!“

⁴ Вж. напр. националното представително изследване на Асоциация Родители „Нагласи, практики и бариери пред активното мъжко включване в грижите за деца“.

4. Оценка на образованието

4.1. Обща оценка на образованието

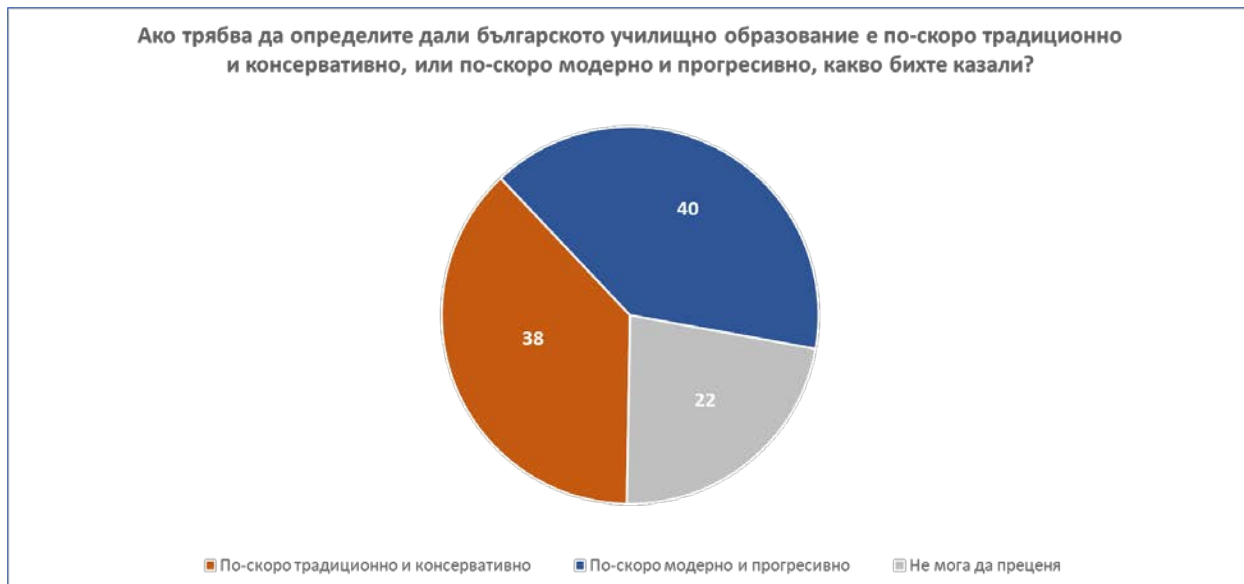
Родителите като цяло приемат образованието такова, каквото е и са сравнително удовлетворени от него. Това обаче не бива да се приема с успокоение от страна на образователните институции. На първо място, защото регионалните различия играят важна роля – изследването ясно установява, че родителите от София са по-критични, докато тези в малките градове и най-вече в селата са по-позитивно настроени. Освен това голямото мнозинство родители (84%) смятат, че промени в образованието са нужни, като се разделят на три почти равни дяла според това доколко спешни и цялостни следва да са тези промени. Това показва, че родителите имат очакване за подобрения в образованието, което е и видно по-нататък в изследването.

Средната оценка, която образованието в училище получава от родителите днес, е „Добър“ (4.31⁵). Най-ниската оценка е в столицата (4.18), а най-високата – в селата (4.40). И докато родителите на децата от начален курс дават най-висока оценка (4.38), то най-критични са тези на децата в прогимназията (4.18). Родителите на гимназистите дават отговор, сходен със средния (4.31).

По оста традиционно/консервативно – модерно/прогресивно, сред родителите има разделение, като 38% го определят като по-скоро традиционно, а 40% – като по-скоро модерно. В София повече родители определят училищното образование като традиционно/консервативно (46%), и значително по-малко – 25%, го виждат като модерно/прогресивно. Обратна е тенденцията в малките градове и селата,

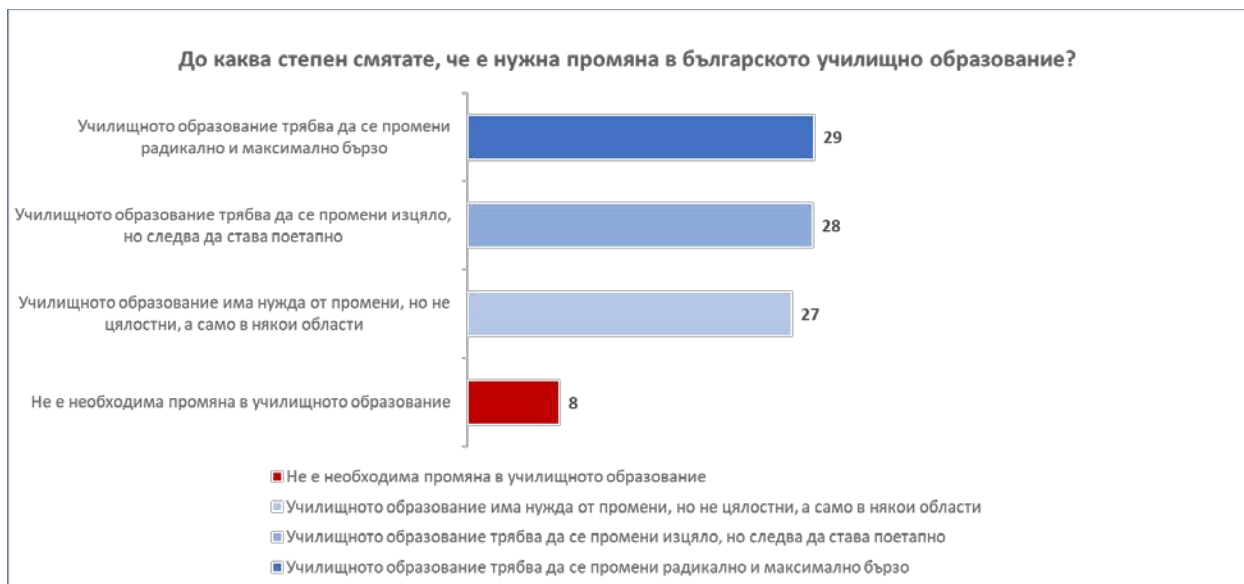
⁵ Респондентите са помолени да поставят оценка от 2 до 6.

където пък около 47% смятат образованието за модерно/прогресивно, а между 27-30% го възприемат като по-скоро традиционно/консервативно. Въпреки че проучването няма възможност да влезе в дълбок детайл по отношение именно на тази нагласа, може да предположим, че в София родителите в много по-голяма степен имат достъп до най-различни форми на образование за децата си – училищно или алтернативно, както и че са по-отворени към различни модели. В по-малките населени места въвеждането на нови технологии, иновации и др. усилия на МОН правят добро впечатление. Освен това там алтернативите за децата са много по-малко.

Въпреки че като цяло училищното образование получава добра оценка според собствената си скала, това в никакъв случай не означава, че родителите не виждат основание в него да има промени. Огромното мнозинство (84%) посочват, че промени са нужни, но има три равни по обем групи мнения на родителите според това до каква степен и колко бързо трябва да стане промяната. Според 28% промяната трябва да е радикална и максимално бърза. Други 28% смятат, че промяната трябва да е цялостна, но да става поетапно. Трети сходен дял – 26%, преценява, че не са нужни цялостни промени, а само в някои области. Все пак това означава, че над половината родители (57%) искат цялостна промяна, а половината от тях – тя да стане, ако не веднага, то поне максимално бързо.

Интересно е, че най-силна заявка за пълна и максимално бърза промяна идва от бащите (38% при средно за страната 28%). Това показва, че е вероятно сред бащите да има освен повече критика, така и повече предложения за промяна. Традиционното им неучастие в образованието обаче ги лишава от трибуна, където да изкажат възгледите си и да участват в диалога.

4.2. Оценки на конкретни елементи от системата

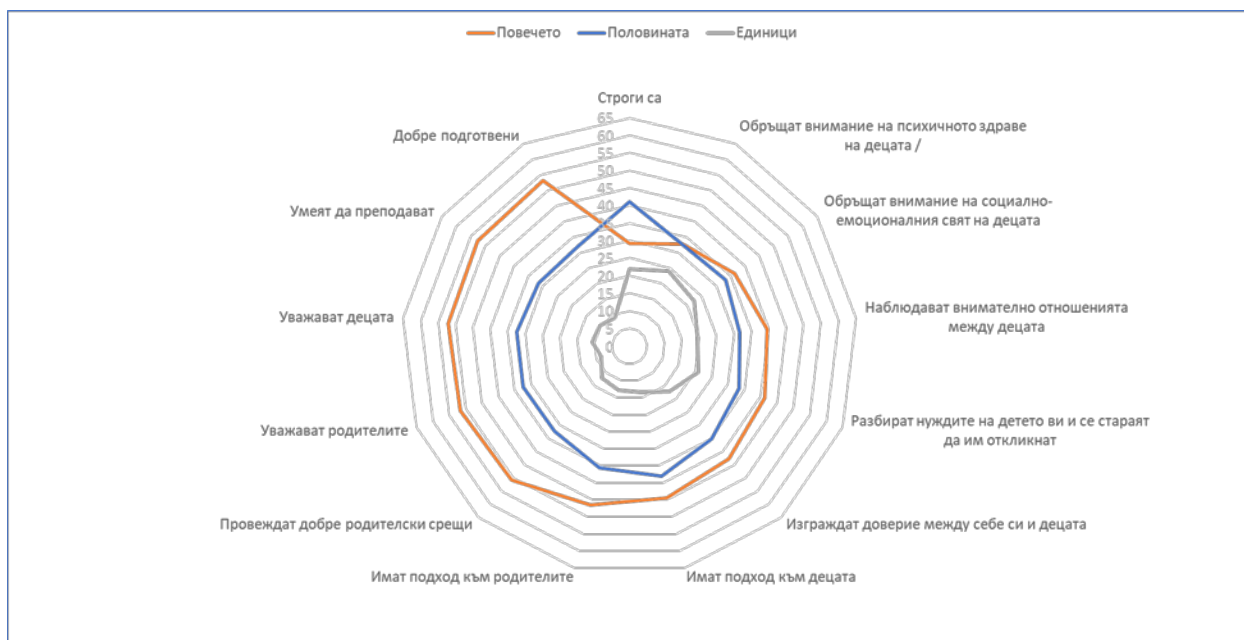
4.2.1. Оценка на училището

Родителите оценяват училищата на децата си средно по-високо, отколкото системата на училищното образование като цяло, със средна оценка „Много добър“ (4.57) по скалата от 2 до 6.

Малко по-високо са оценени и учителите – със средна оценка „Много добър“ (4.69), като малко по-доволни са родителите на децата в начален курс (4.81), а леко по-скептични – родителите на деца от прогимназията (4.56) и гимназията (4.58).

Изследването обаче носи много важна новина за отношенията родители-учители и тя е, че възприятието и нагласата на родителите към учителите е подчертано позитивна. Практически без значими разлики по пол, образование, тип населено място и образователен етап на детето, родителите смятат, че в мнозинството си учителите са добре подготвени, умеят да преподават, уважават децата и родителите и провеждат добре родителските срещи. Също с положително отношение родителите оценяват и работата на учителите с децата не като преподаватели, а като значими възрастни – подход към децата, изграждане на доверие с тях, наблюдаване на социално-емоционалния свят на децата, внимание към тяхното психично здраве. За последните изброени все пак родителите отбелязват, че по-малка част от учителите го правят.

Родителите твърдо заявяват, че биха определили 70% от учителите на децата си като „добри учители“, което е изключително позитивно.

За да смекчим демонстрирания от родителите ентусиазъм по отношение на учителите, трябва да имаме предвид, че **отношенията родители-учители като цяло се характеризират с постоянен разлом между двете групи** – и то не поради конфликти, а поради фактът, че контактите между тях, особено на живо, са на практика много редки. Две (задължителни) родителски срещи в годината, 1-2 празника или събития – в масовия случай родители и учители се познават слабо. Така че тази демонстрирана удовлетвореност в никакъв случай не означава, че родителите не са склонни към промени в системата, напротив – те са, както и че не могат да бъдат критични към учителите.

4.2.2. Удовлетвореност от ключови фактори

Прави впечатление, че удовлетвореността на родителите от ключови фактори, свързани с училището е подчертано висока, като общите дялове на посочилите „напълно съм удовлетворен/а“ и „по-скоро съм удовлетворен/а“ варират в границите между 70% и 78%.

Ако гледаме само тези данни, бихме казали, че родителите нямат никакви критики към училищата на децата си, напротив – че имат критики по-скоро към самите деца, виждайки дисциплината като най-основен проблем, например.

Ако се вгледаме обаче в проверените в изследването характеристики, то може да се твърди, че тази удовлетвореност показва, че училищата **в голяма степен изпълняват техните очаквания**. Родителите получават от училището това, което очакват. Участието на самите родители в училищния живот е слабо, и те оставят водещата роля на училището. От своя страна, учителите не търсят управляване в перспектива на работата с родителите. Има модел, който се спазва в рамките на

учебната година, споменат и по-горе – п на брой родителски срещи на година (най-често 2), свързване с родител, когато има проблем, един, максимум два училищни празника на година.

В рамките на този модел на общуване, родителите са като цяло доволни от честотата, качеството и количеството на получаваната от тях информация (25-28% „напълно удовлетворен/а“ и 45-47% „по-скоро удовлетворен/а“); провеждането на родителски срещи и празници (32%, 25% „напълно удовлетворен/а“ и 46%, 50% „по-скоро удовлетворен/а“); уменията и личностното развитие на децата (26%, 23% „напълно удовлетворен/а“ и 51%, 52% „по-скоро удовлетворен/а“). Може да се каже, че това е общо мнение на родителите, тъй като разлики според населеното място, образователния етап на детето, пол, възраст или образование на родителите практически не съществуват.

4.3. Най-сериозните проблеми в образованието

Ключовите трудности, които родителите срещат в образованието, от една страна, са свързани с училището, а от друга – в голяма степен с образователната система.

Категорично най-често посочваният проблем от родителите в училище е дисциплината на учениците (45%) – според тях това е по-водещ проблем и от претоварения учебен материал (40%), като между двете има статистически значима разлика.

Въз основа само на настоящите данни не може да се каже дали родителите отправят обвинение към училището за лошата дисциплина или доколко, всъщност, искат подкрепа от училището за справяне с нея. И семейството, и училището обаче са част от социалните институции, в които децата възприемат (или не възприемат)

определен тип желано от тези институции поведение. Това означава, че родителите виждат трудности в това как да наложат на децата поведението, което смятат за правилно. Посочването на дисциплината като проблем е повсеместно, т.е. няма изяви разлики според типа населено място, образователния етап на учениците, възрастта и образованието на родителите. Обикновено, особено в училището, неспазването на такова поведение от страна на децата подлежи на санкции, затова и родителите, както ще видим по-долу, одобряват налагането на по-строги наказания от страна на учителите. За да не свръхинтерпретираме тези индикатори, ще посочим, че „проблемът с дисциплината“ изисква допълнително изясняване – какво образователната общност си представя като „дисциплина“, какво според родителите (а и учителите) следва да спазват децата и как възприемат това самите деца.

4.3.1. Най-сериозните проблеми в системата

Водещите „проблеми в системата“ според родителите са свързани най-вече с прекаленото количество учебен материал и начинът на поднасяне – не толкова от гледна точка на учителите, а по-скоро в учебниците, които пък за родителите да твърде много.

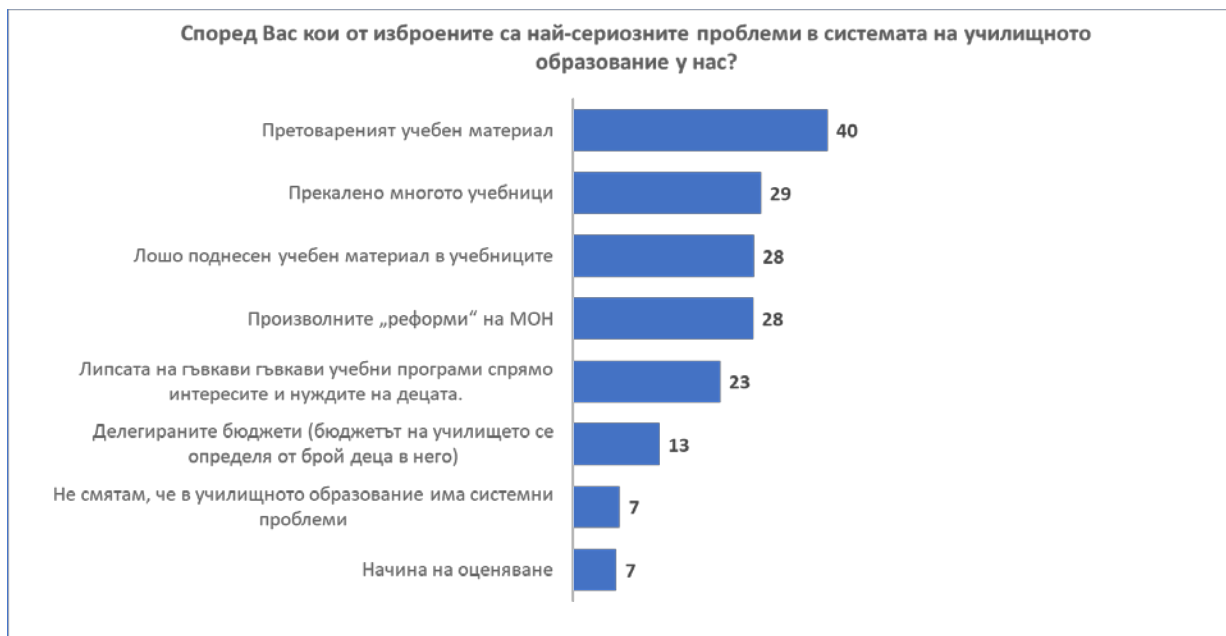
Основната тема, която вълнува най-много всички родители, е **претовареният учебен материал**, посочен от 40%. Най-често това заявяват **родителите на децата в прогимназията (48%)**, според които на второ място попада и лошо поднесенният в учебниците материал (35%).

Прекалено многото учебници (29%) и лошо поднесенният в учебниците материал (28%) са поставени на второ място, най-вече като проблем за родителите на децата в 1-4. клас. Който е вдигал раница на дете в тази възраст, знае какво се има предвид. А извън шегата, децата получават изкривявания от тези раници.

Произволните „реформи“ на МОН също се възприемат като основен проблем (28%), най-ясно заявен сред родителите на гимназисти (34%). Това показва, че родителите – а и не само те, не виждат в работата на Министерството последователност, визия, а често и смисъл.

Родителите от София по-често отбелязват, че няма гъвкави учебни програми, съобразени с нуждите и интересите на децата (32% при посочване сред всички 22%).

Общо 7% от родителите смятат, че системата няма сериозни проблеми, като относително най-много подкрепя това събира в селата (15%).

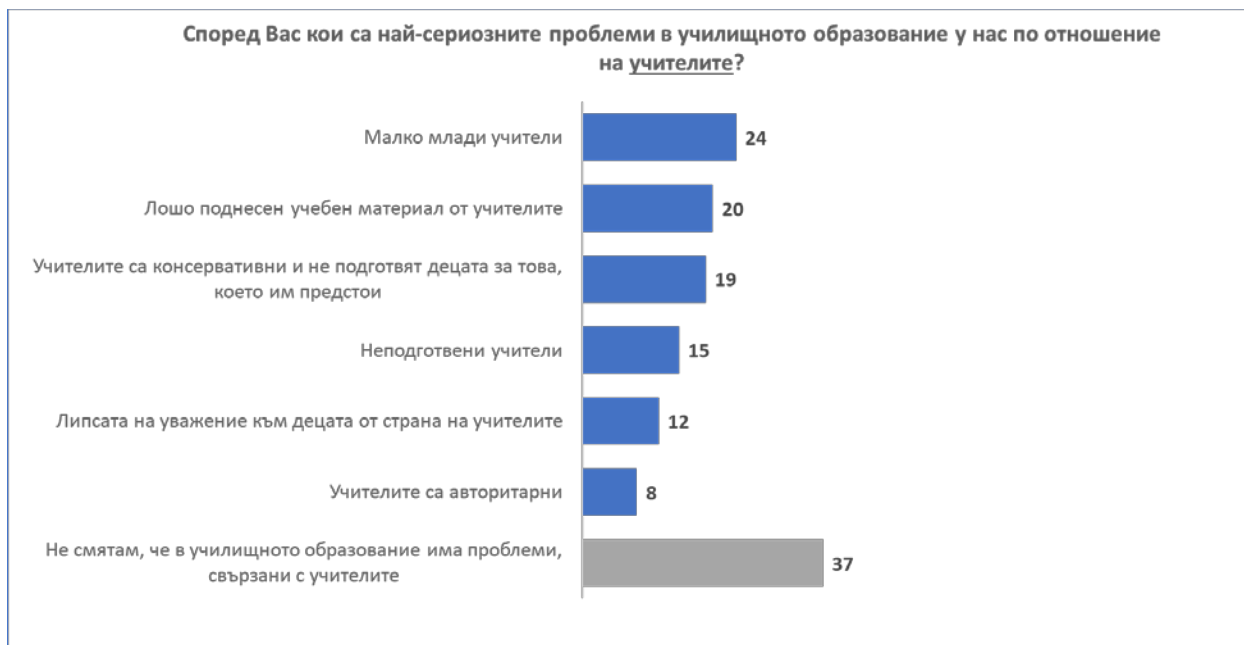
4.3.2. Проблеми, свързани с учителите

На първо място най-често родителите посочват, че **не смятат, че в образованието има проблеми, свързани с учителите (37%)**. Най-малко посочвания това твърдение събира в София (23%), а най-много – в селата (50%).

Когато все пак става въпрос за проблеми, свързани с учителите, водещото не е критика към качеството им на професионалисти, а най-вече липсата на млади учители (24%), като това се вижда като проблем най-остро в София (34%) и най-слабо в селата и малките градове (18-20%).

Все пак се посочват и проблеми, свързани с качеството на преподаване. Два ключови проблема, свързани помежду си, се посочват еднакво често – лошо поднесен учебен материал от учителите (20%) и това, че те са консервативни и не подготвят децата за това, което им предстои (19%). И двете са еднакво валидни за родителите от всички типове населени места, с изключение на селата, където те се посочват по-рядко. По отношение на образователния етап твърдението, че учителите са консервативни и не подготвят децата за това, което им предстои, се посочва най-често от родителите на гимназисти (27%), което е обяснимо с оглед на факта, че те започват да си задават въпроси накъде могат да продължат развитието си тийнейджърите им.

Твърдението, че учителите са неподготвени, се посочва с честота 15%, а липсата на уважение към децата от страна на учителите се посочва от близо всеки десети родител (12%), като в София този дял се удвоява до близо всеки пети (19%). По-силно това твърдение застъпват и родителите на децата в прогимназия (18%).

4.3.3. Други проблеми:

Освен дисциплината, която, както вече стана ясно, се поставя на първо място, след това се явяват три проблема (27-28%), всеки един от които е свързан с основните „актьори“ в училище – учителите, учениците и родителите.

„Родителите си позволяват да се налагат над учителите“

Това е въпрос, свързан с властовите отношения в училище, и явно съществува достатъчно застъпено като проблем, и то такъв, който в случая самите родители виждат и отчитат негатива му. Излишно е да се впускаме в описание на конкретни случаи – начините за „налагане“ могат да варират – вероятно по-важно е, че това е нарушение на реда такъв, какъвто родителите биха искали той да бъде. Определянето на това като проблем показва, че родителите биха могли да се поставят на мястото на учителите и че има родители, които категорично подкрепят това учителите да бъдат лидерите в училищната общност.

„Много права на децата и малко права на учителите“

Контекстът зад това твърдение е, че децата са много „недисциплинирани“, а учителите и ръководството нямат особено право да ги наказват. Подкрепата на родителите за това твърдение е пряко свързана с опасенията им за дисциплината на децата. Единствено в София подкрепата е по-ниска от общата (20%). В този смисъл, изключително важно е да се уточни какво означава дисциплина в училище, да се потърси ясен диалог между ученици, училище и родители и, разбира се, да се установи дали налаганата чрез правилник или практики „дисциплина“ действително не нарушава правата на децата.

Едва 8% от родителите виждат проблем в това, че родителите не са част от училищния живот, което е индикатор, че родителите като цяло нямат особена яснота каква (активна) роля биха могли да имат в училище, за което ще стане дума и по-нататък.

5. Участие на родителите в училищния живот

На този етап участието на родителите в училищния живот е сравнително неактивно, и се изразява в индиректно участие – помагане на децата с домашни и проекти, и директно – родителски срещи, празници, инициативи и др.

5.1. Родителите и домашните

Една от най-разпространените форми на участие на родителите в образователния процес е ученето с детето и помощта за домашните.

Според 39% от родителите обаче, е напълно нормално те да помагат на децата с домашните. В голяма степен тази нагласа на родителите се определя от възрастта на децата им. По-склонни да намират това за нормално са родителите между 30- и 39-годишна възраст (47%), които имат и по-малки деца, семействата с по-ниски доходи (46%, под 2000 лв. месечно на домакинството) и родителите на децата в начален курс (48%). Респективно, по-слабо съгласни са родителите на възраст 40-49 год. (33%), тези от столицата (20%), сред домакинствата с доходи над 3000 лв. месечно (30%) и сред родителите на гимназистите (20%).

Още една голяма група родители (39%) смятат че да помагат с домашното е нормално, ако е от време на време, което пък е най-разпространено като мислене в столицата (55%).

Близо една пета (18%) не смятат тази практика за нормална, тъй като показва, че детето не разбира урока или предмета. С дялове над средния тази теза застъпват родителите на възраст 40-49 год. (23%), тези с над 3000 лв. месечен доход в домакинството (28%) и родителите на гимназистите (27%).

Практиката показва, че най-много родителите помагат за домашните 1-2 пъти в седмицата (34%), други 28% – 3-4 пъти в седмицата или всеки ден. Една пета (20%) помагат между веднъж и 3 пъти в месеца, а 18% – никога не помагат за домашните. По-висок дял от средния са родители на деца 1-4 клас (40%), които помагат 3-4 пъти в седмицата или всеки ден, а най-нисък е дялът сред родителите на гимназисти. Респективно, най-високите дялове на родителите, които никога не помагат за домашните, са родителите на гимназисти (47%) и родителите, живеещи на село (26%).

5.2. Родителските срещи

Родителите в голямата си част (73%) приемат родителските срещи като полезни и ефективни, като за една четвърт (25%) те са много полезни и ефективни, а за 48% – по-скоро полезни и ефективни. По-критични към традиционния формат са родителите от София.

Въпреки това обаче, запитани какъв тип родителски срещи предпочитат, най-висок дял респонденти (41%) се спират на смесен вариант – и общи (като досегашните), и индивидуални родителски срещи. Всеки пети родител (20%) избира само вариант с по една индивидуална среща за всяко семейство на срок, а около една трета (32%) предпочитат общоприетия вариант, като това разпределение практически е валидно и за всички подгрупи, които наблюдаваме (родители по тип населено място и по образователен етап на децата). Това показва, че сред много родители **има нужда от индивидуален подход**, от информация само за тяхното дете, от възможност да се обсъдят с учителите конкретни теми – нужди, които не се покриват от обичайните родителски срещи. В България вече има учители в общинските и държавните училища, които въвеждат практиката на индивидуалните срещи с родители. Основният аргумент срещу тях – че са трудоемки и времеемки има своето противодействие, като според учители те отнемат около 20 минути подготовка за самата среща и още толкова за провеждането ѝ, а резултатите от гледна точка на това, че общите дискусии на родителите и учениците помагат много и за развитието на детето, и за общуването между учителите и родителите, са много ценни.

Идеята за тематичните родителски срещи – да се събират родителите по теми, които ги вълнуват (например – развитието на децата, юношеството, как да подходим към преходния период 5-7 клас, за какво трябва родителите да внимават, онлайн безопасност, развиване на умения у децата и др.), **се приема изключително позитивно. Общо 83% напълно или по-скоро я одобряват, като половината – 42%, я одобряват напълно.** Това показва необходимостта на родителите от дискусия с експерти и с други родители как да действат в различни ситуации с децата си. Сред родителите този подход има голям потенциал за развитие. Може да се допусне, че тематичните родителски срещи могат да са инструмент и за привличане на по-слабо заинтересованите от училището на децата си родители.

Участието на родителите в училищния живот е сравнително неактивно.

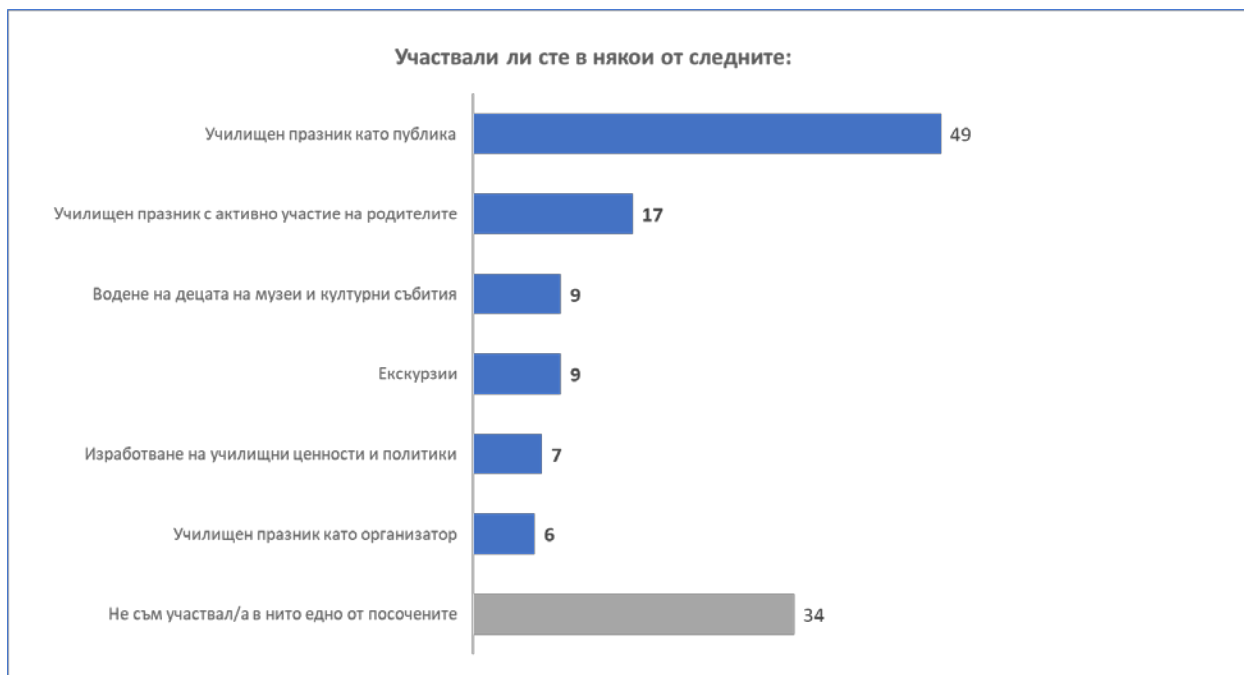
49% от родителите споделят, че са били публика на училищен празник. За съжаление, дори и на такова неизискващо усилия събитие, бащите присъстват по-малко (38%). По-често на такива празници идват родителите на децата 1-4. клас (56%). Да бъдеш публика, обаче, не е активно участие.

В празник с активно участие на родителите, т.е. такъв, в който те да се включат, са се включвали едва 17%, като най-рядко това правят родителите в София (7%), както и родителите на гимназистите (10%).

В екскурзии и водене на децата на музеи и културни събития са се включвали 9% от родителите.

В работа по същество – изработване на училищни ценности и политики, са участвали 7% от родителите, а като организатор в училищен празник – 6%.

34% не са участвали в нито едно от изброените.

5.3. Едносменен срещу двусменен режим

Децата на около две трети от респондентите учат на едносменен режим (68%), а останалата една трета (32%) – на двусменен. Значително по-малко деца обаче (44%) учат на едносменен режим в София, където сградите и за училища, и за детските градини са недостатъчни. Повече от половината софийски деца (56%) са на двусменен режим. Коренно различна е ситуацията в малките градове и селата, където 80% от децата са на едносменен режим и едва една пета (20%) – на двусменен. На едносменен режим са в голямата си част децата в начален курс (75%), докато в гимназията делът пада на 54%.

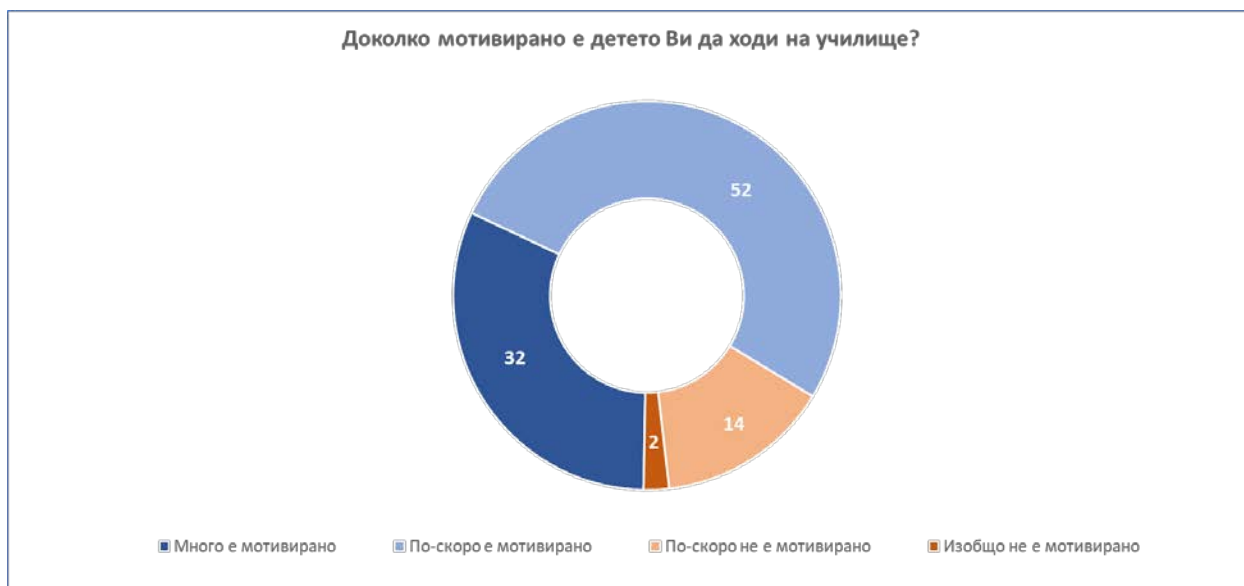
Предпочитанията на родителите обаче са категорично изразени – **85% биха искали едносменен режим. Едва 15% са доволни от двусменния режим**, като това разпределение се запазва и в разглежданите подгрупи.

Тази нужда на родителите е отразена и в работата на експертите и Министерството на образованието и науката, като са предприети известни стъпки. Вследствие на работата на неправителствени организации като Национална мрежа за децата и Асоциация Родители, в Закона за предучилищното и училищното образование (ЗПУО) се залага промяната към преминаване на едносменен режим навсякъде да се случи до 2021 г. През 2018 г. МОН се отказва от този срок и започва диалог с общините за преценка кога промяната може да се случи по места, като бившият министър на образованието Красимир Вълчев прогнозира срок от около 10 години за извършване на промяната навсякъде. През 2020 г. Министерският съвет одобрява „Програма за изграждане, пристрояване, надстрояване и реконструкция на детски ясли, градини и училища“⁶, която цели изграждането на нови сгради с цел преминаване на едносменен режим, но тя е само за 70 млн. лева. Въпреки това е индикатор, че правителството не е спряло работата си по въпроса.

6. Децата в училище – погледът на родителите

Мнозинството родители (83%) смятат, че децата им са мотивирани да ходят на училище, като според около 1/3 (32%) те са много мотивирани, а около половината респонденти преценяват, че децата им са по-скоро мотивирани (52%). Въпреки, че според родителите на децата във всички образователни етапи мотивацията за ходене на училище е висока, отчетливи разлики има между родителите на децата в начален етап (89% – много мотивирани и по-скоро са мотивирани) и останалите етапи, като най-ниска е мотивацията на прогимназистите (75%), следвана от тази на гимназистите (82%), като между гимназия и прогимназия няма статистически значима разлика. Ако погледнем тези данни в по-общ план, те показват, че според родителите **с напредване на образованието в училище, мотивацията на децата да ходят там намалява, като вододел е 5. клас**. Със сигурност са възможни много спекулации по въпроса: първо, наистина ли е така, второ – от какво именно зависи мотивацията на децата и т.н. Затова ще оставим този извод без допълнителен анализ, но със заявката, че това е сигнал, който трябва да се „провери“ изследователски и да се установи отговаря ли на реалността и ако да – какви са причините и какво може да се подобри, за да е смислено и приятно за децата да бъдат в училище.

⁶ <https://web.mon.bg/bg/news/3949>

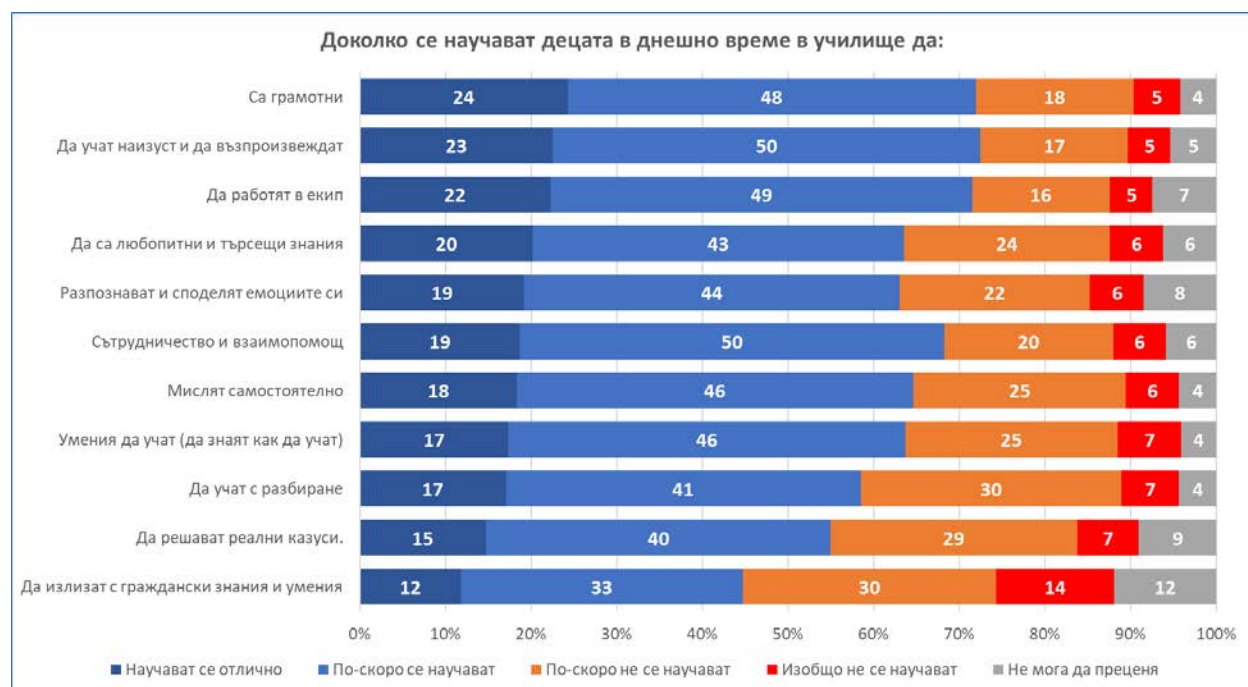
6.1. Подготовка на децата в училище

Като цяло родителите преценяват подготовката на децата в училище по основни параметри като сравнително добра. Най-вече, според родителите си, децата се научават успешно: да са грамотни (72% – научават се отлично + по-скоро се научават); да могат да учат наизуст и да възпроизвеждат (72% – научават се отлично + по-скоро се научават); да работят в екип (71% – научават се отлично + по-скоро се научават). Следват няколко умения, които се оценяват сходно (между 68% и 63% – научават се отлично + по-скоро се научават), а именно – че децата се научават на сътрудничество и взаимопомощ, на това да мислят самостоятелно, да са любопитни и търсеци, на умения да учат и това да разпознават и споделят емоциите си.

Най-слабо – но пак сравнително задоволително, според родителите децата научават в училище това да учат с разбиране (58% – научават се отлично + по-скоро се научават) и да решават реални казуси (55%). Значително по-назад остават знанията за гражданските права, познанията как функционира държавата и как работят институциите.

Няма съществени разлики в удовлетвореността на родителите от уменията, получавани от децата в училище в различните подгрупи. Донякъде по-критични са гражданите на София, според които децата добиват в по-ниска степен умения да учат, да имат умения за сътрудничество и взаимопомощ, да бъдат любопитни и търсеци знания, да решават реални казуси и да имат представа как работят институциите.

Тази преценка на родителите за уменията на децата отново показва голямо доверие в българското училище. Ще е много интересно и важно **да се провери какво мислят децата по същите теми.**

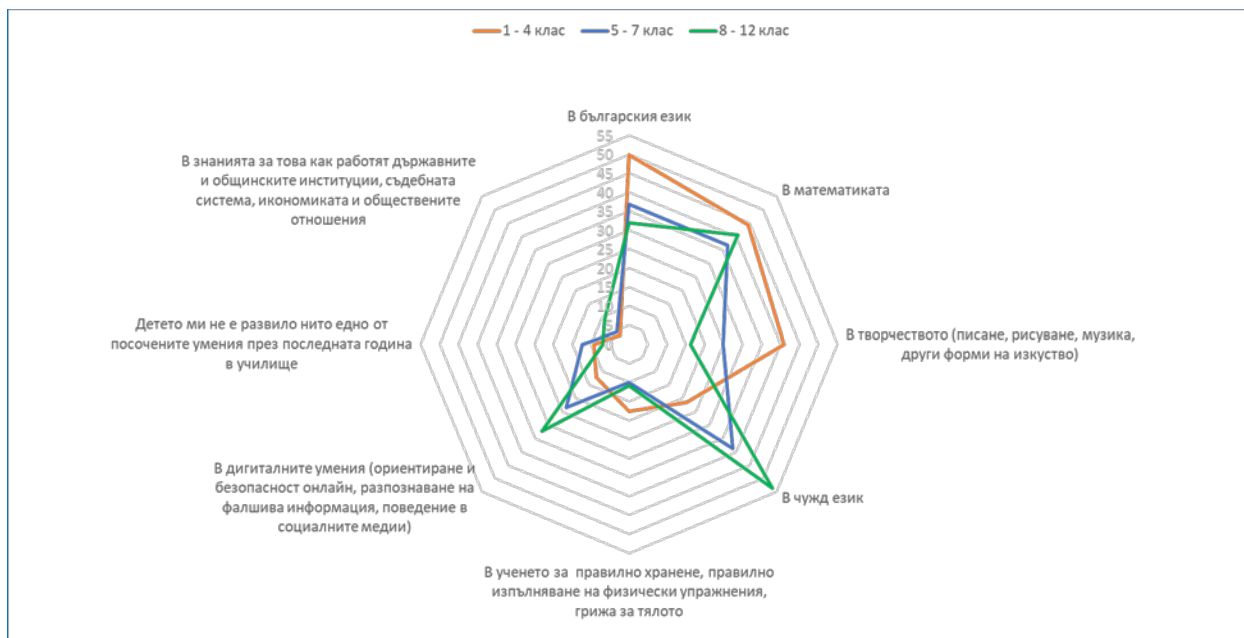

6.2. Развитие на децата в различни сфери през последната година

Различният профил на образователните етапи предполага и различно развитие на децата в тях. Най-забележимо развитие посочват родителите на деца 1-4. клас в българския език, математиката и творчеството (между 50% и 40%). Оттам нататък обаче, децата в 1-4. клас имат много по-занижено развитие по чужд език (21%), научаване за правилното хранене и грижа за тялото, вкл. правилно изпълняване на физически упражнения (18%), дигитални умения (12%) и най-ниско – знанията за това как работят държавата и обществото (4%).

При прогимназистите отново наблюдаваме напредък в българския език (37%) и математиката (37%), с допълнение на чужд език (39%). На по-ниско равнище е развитието в творчеството (25%) и дигиталните умения (23%). Но ученето за правилното хранене и грижата за тялото (10%), както и за функционирането на институциите и обществото (4%) отново са най-ниско поставени.

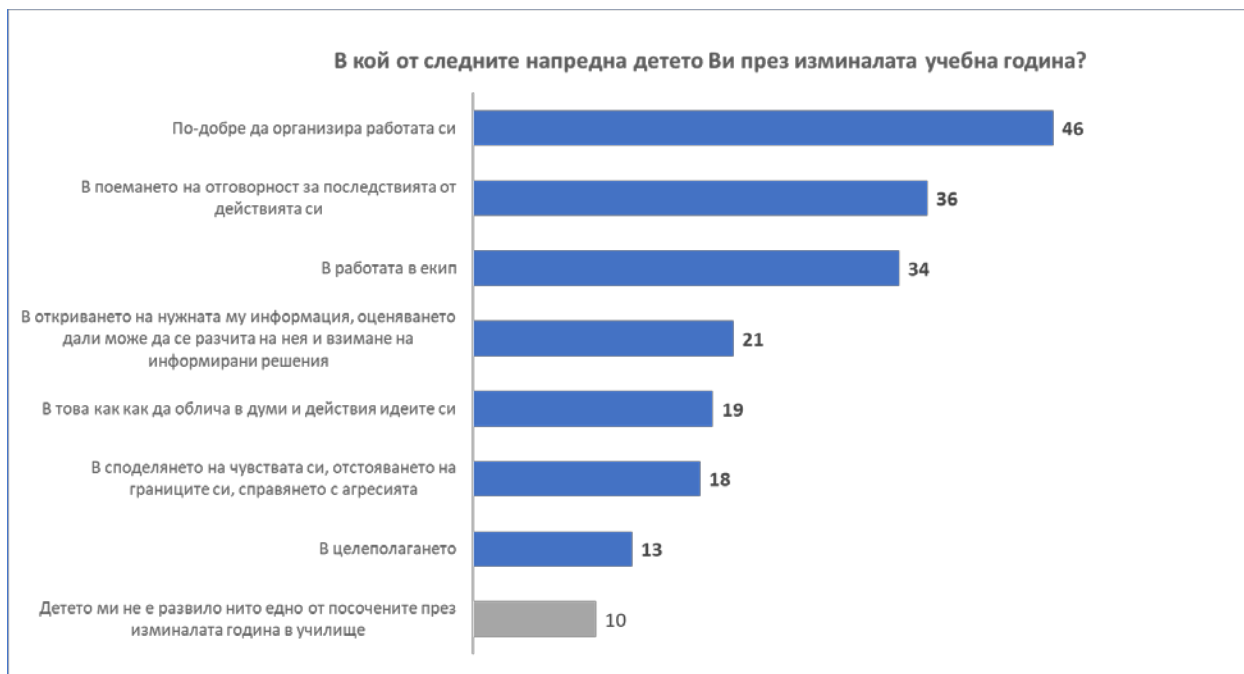
В гимназията родителите отбелязват най-вече развитието по чужд език (54%), в математиката (41%) и в по-малка степен – по отношение на дигиталните умения (32%) и българския език (32%). Спазва се общата тенденция от всички образователни етапи, която показва, че **правилното хранене и грижата за тялото – нещо, абсолютно ключово за развитието на децата, както и запознаването с държавата, институциите и обществото са „празни места“ в образованието.**

6.3. Личностно развитие на децата през последната година

Родителите най-често посочват, че през изминалата година децата им са се научили да организират по-добре работата си (45%). Непосредствено след това са поемането на отговорност за действията си (36%) и работата в екип (33%). Следват група от умения, свързани с откриването на нужната информация, оценяването дали може да се разчита на нея и взимане на информирани решения (20%), как децата да обличат в думи и действия идеите си (19%), споделянето на чувствата, отстояването на границите и справянето с агресията (18%). Най-слабо според родителите децата са напреднали в целеполагането (12%), а според всеки десети родител (10%) децата им не са развили нито едно от посочените умения през последната година.

Най-скептични са родителите от София, като 17% от тях (при средно за страната 10%) казват, че децата им не са развили нито едно от споменатите умения през последната година. Освен това софийските родители значително по-малко от средното за страната посочват, че децата по-добре са се научили да организират работата си (35% при средна 46%), да работят в екип (16% при средна 34%) и да обличат в думи и действия идеите си (12% при средна 19%).

6.4. Емоции, които децата изпитват в училище

6.4.1. Положителни емоции

Положителните емоции са ярко открити от родителите. На първо място според тях децата в училище се забавляват (55%) и изпитват любопитство (50%). Два пъти по-рядко се посочват вдъхновението и радостта (25%), следвани от спокойствието (20%). Всеки десети родител посочва гордостта (11%). Най-рядко от положителните емоции според родителите децата изпитват щастие (7%) и любов (4%). Едва 6% от родителите посочват, че децата им не изпитват никакви положителни емоции в училище.

Тези данни могат да станат основа за някои хипотези по отношение на ценностните нагласи на родителите към преживяването на децата им в училище:

- Според родителите, децата възприемат училището като място, на което се забавляват (може би понякога неудържимо – да си припомним основният проблем: дисциплината) и са любопитни да научават нови неща.
- Любовта не е за деца! Докато можем да допуснем, че родителите на по-малките деца (напр. 1-4. клас) ще преценят, че децата рядко изпитват любов в тази възраст, то обаче няма никакво значимо увеличение на посочилите тази емоция сред родителите на прогимназистите и гимназистите, въпреки че любовта е неделима част от съзряването.

6.4.2. Отрицателни емоции

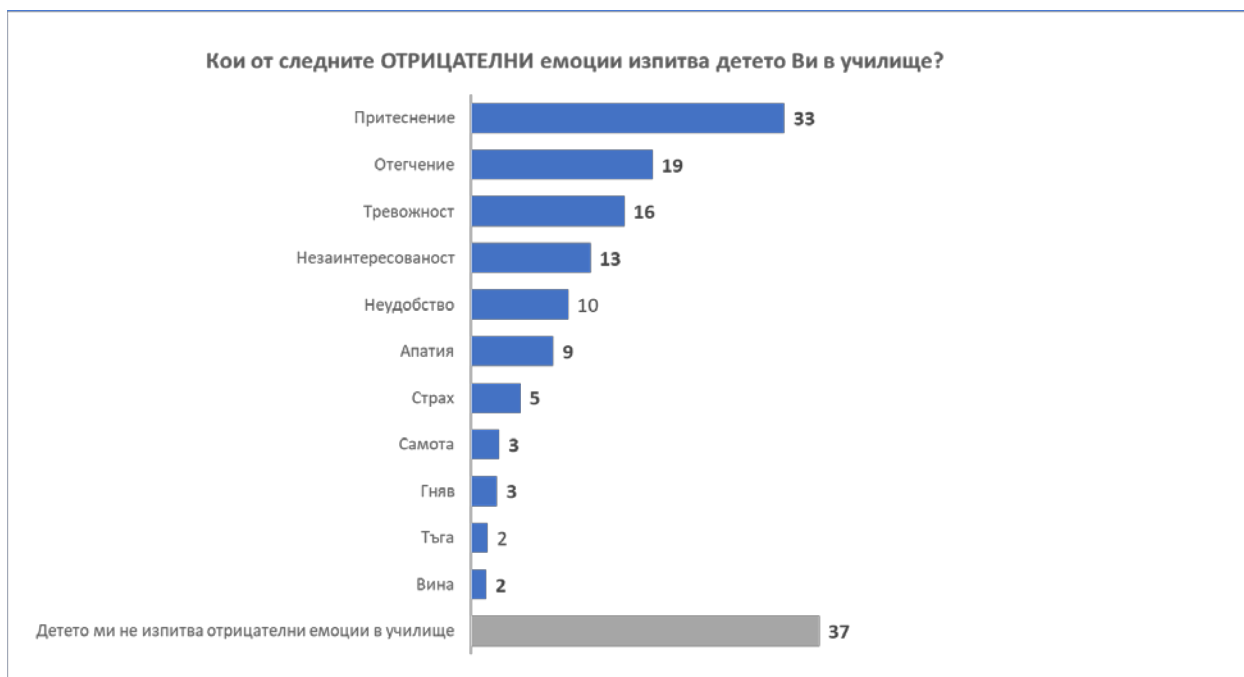
На първо място, около и над една трета от родителите (37%) смятат, че децата им не изпитват отрицателни емоции в училище. Сходен дял родители (33%) посочват като най-честата отрицателна емоция притеснението. Със значително по-ниска честота на посочване се нареждат група от негативни емоции – отегчение (19%), тревожност (16%), незаинтересованост (13%), неудобството (10%) и апатията (9%). Най-рядко се посочват едни от ключовите отрицателни човешки емоции – страх (5%), самота (3%), гняв (3%), тъга (2%), вина (2%).

Родителите на гимназистите посочват по-рядко от тези на децата в другите образователни етапи, че децата им изпитват страх (2% при 5% за цялата извадка) или притеснение (24% при 33% за цялата извадка), но за сметка на това споделят, че сред децата им има повече апатия (14% при 9% за цялата извадка) и незаинтересованост (21% при 13% за цялата извадка). И ако допуснем, че в този

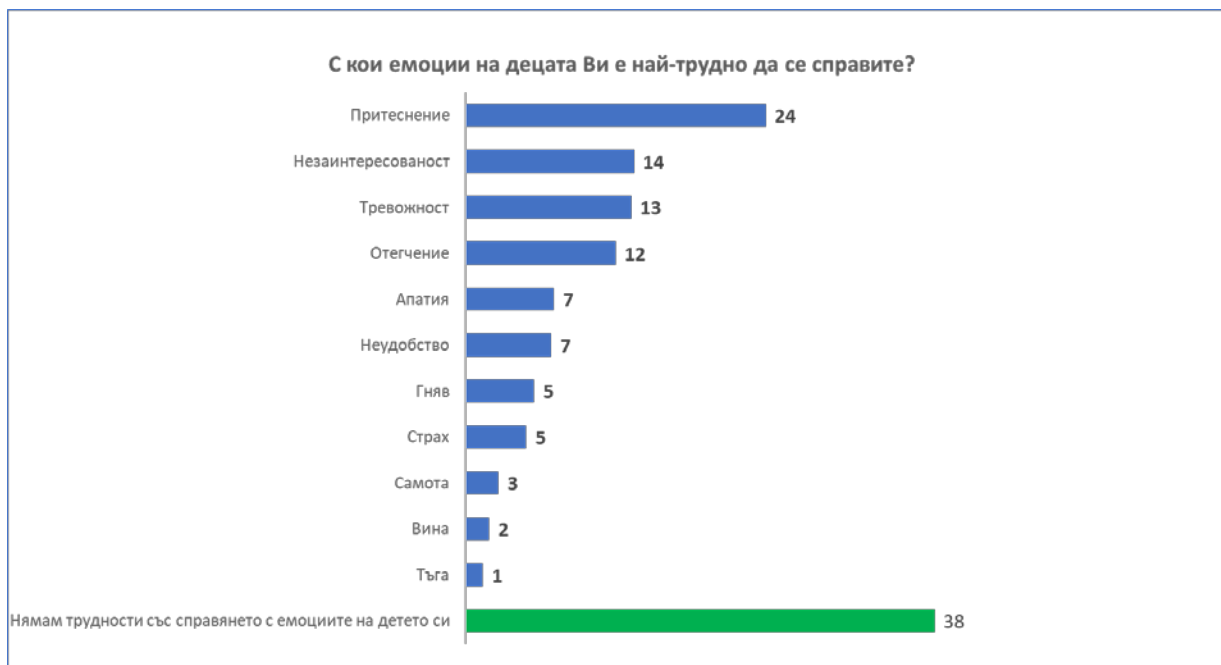
период „задачите на възрастта“, т.е. процесът на порастване и съзряване измества интереса на децата от училищните теми, то въпросът на какво се дължат тези апатия и незаинтересованост – ако според децата е наистина така – трябва да се търси отговор и в това какво предлага училището.

Софийските родители отбелязват по-висока степен на отегчение сред децата си (30% при 19% за цялата извадка), докато родителите на село са най-категорични, че децата им не изпитват отрицателни емоции в училище (46% при 37% за цялата извадка).

Тези емоции допълват картината на това как родителите си представят преживяванията на децата си в училище – като подчертано положителни, в много случаи без отрицателни емоции. Това задава въпроса каква и колко стабилна е доверителната връзка между деца и родители, и какво и колко споделят децата, коментирано по-долу.

Доколко родителите успяват да се справят с емоциите на своите деца и в каква посока би имало нужда от подкрепа? Важно е да се каже, че около 40% не споделят да имат трудности със справянето с емоциите. Останалите 60% обаче споделят такива, като на първо място им е най-трудно да се справят с притеснението на децата си (24%). Следва група от емоции, близки до притеснението – тревожност (13%), отегчение (12%) и незаинтересованост (14%). По-ниско, между 5% и 7% са подредени апатията, неудобството, гневът и страхът, а на дъното остават самотата, вината и тъгата. Няма практически никакви съществени разлики между различните подгрупи родители, което показва, че трудностите с емоциите на децата са малко или много общи за тях.

6.5. Какво споделят децата с родителите си?

Училището и приятелите са двете най-значими сфери, за които децата говорят с родителите си. Двете ключови теми, по които говорят децата с родителите си, са отношенията им с приятелите (54%) и процедурните училищни въпроси – уроци, домашни, проекти, конкурси, изпити и др. (54%). Следват заниманията с приятелите (49%), проблемите със съученици (43%) и отношенията с учителите. Емоционалната сфера е застъпена по отношение на това какви чувства изпитва детето в училище (35%) и притесненията, и безпокойствата (34%). Проблемите с учители са посочени с честота 29%, а размишленията и въпросите за живота – с 22%.

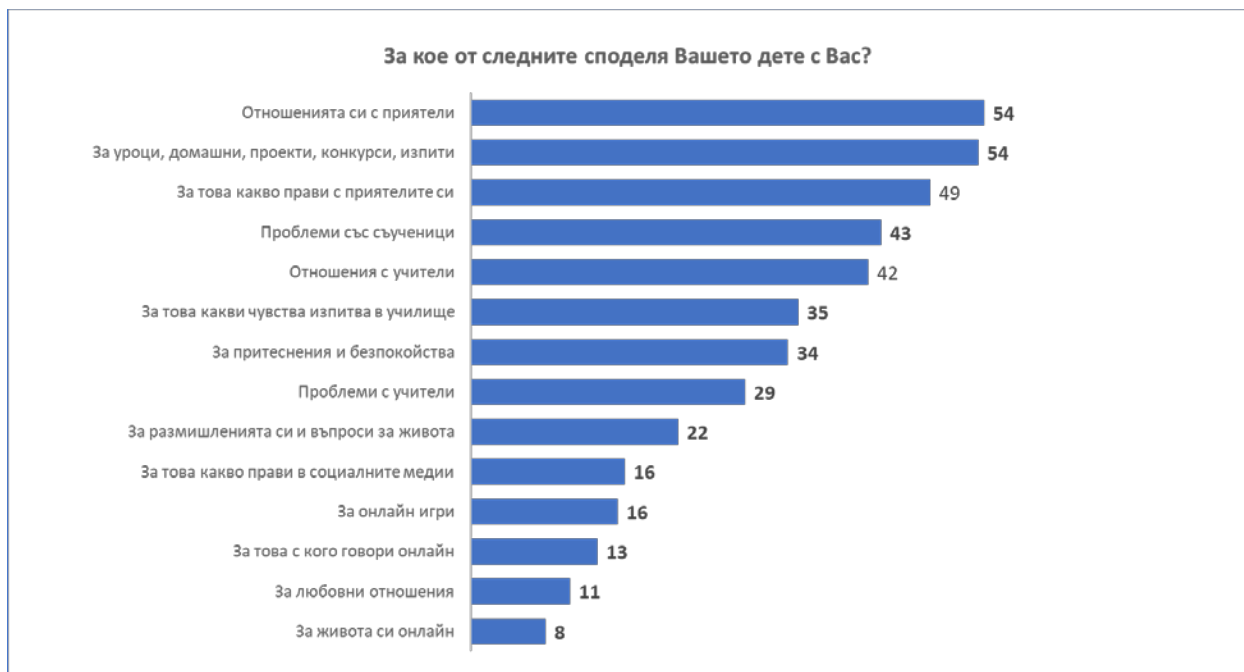
Според родителите децата споделят и с двамата, като **споделянето с майките има превес по определени теми** като училищните въпроси (56% жени, 42% мъже), какво правят децата с приятелите си (50% жени, 40% мъже), какви чувства изпитват децата в училище (37% жени, 23% мъже) и какво правят децата в социалните медии (18% жени, 9% мъже).

Децата от начален етап споделят по-често за училищни въпроси – уроци, домашни и др. (57%), отколкото техните каки и батковци в гимназията (48%), както и за това какво правят с приятелите си (52%), отново значително повече от гимназистите (43%).

Гимназистите от своя страна много по-често споделят за размишленията си и въпросите за живота (41%), отколкото по-малките деца (16% и за ученици в начален етап, и за прогимназисти). Освен това значително повече те споделят за

проблеми с учители, за любовни отношения и дори за дейностите си в социалните медии и живота си онлайн.

До този момент в това разпределение на темите, за които децата споделят, няма нищо особено неочаквано. Много значимо обаче е това, че **най-малко децата говорят с родителите си за това какво правят и какво им се случва онлайн**, т.е. за живота си в мрежата. Едва 8% родители казват, че децата им като цяло споделят за живота си онлайн, 13% – че споделят с кого говорят онлайн. Сходен дял – 16%, пък научават от децата си за онлайн игри и за това какво детето прави в социалните мрежи. Дори и през проучване, насочено към родители, и тук ясно се наблюдава, че **децата се стремят да запазват онлайн света за себе си**. Няма досега поколение ученици в България, които да е било или поне да е имало възможност да бъдат толкова контролирано. Родителите могат да налагат контрол над времето за ползване на телефон, да следят какви приложения сваля детето, да използват родителски контрол върху приложения като YouTube и др. Чрез приложения като shkolo.bg родителите знаят да оценките, похвалите, забележките и отсъствията на децата си, понякога дори и преди самите те да са разбрали за тях. Бягането от час е ако не невъзможно, то поне изключително трудно, отново благодарение на платформи като shkolo и директните контакти между учители и родители по телефона и чат-приложенията. И, в края на краищата, в голяма част от училището си учениците са контролирани и от камерите. На този фон не е учудващо, че децата запазват интернет средата си – доколкото могат да я опазят – за тях самите и техните приятели и отношения. Често децата са по-грамотни от родителите си онлайн и родителите не могат да ги спрат или контролират. Това е въпрос, на който е много важно да се обърне внимание, но като се подходи с необходимото уважение към интернет пространството, което в днешно време, особено с нарастване на възрастта, е изключително важна част от света на децата. Най-просто казано – така, както учим децата си да оцеляват във физическия свят, можем да им предадем и основни правила за виртуалния. Пред това стоят различни пречки, най-вече това, че самите родители, както стана дума, често знаят за живота в Мрежата по-малко от децата си.

6.6. „Различните“ деца

Няколко заложен в проучването индикатора целят да установят ситуацията по отношение на това доколко децата срещат „различни“ от приетата норма деца, за които често това да са в училище е трудно и тежко.

Най-често в класовете се срещат деца от различна етническа група (41%). По-рядко това става в София (23%) и при децата в домакинствата с доход над 3000 лв. месечно (33%).

Следват децата от религии, различни от източно-православната (24%), които са значително по-малко в София (13%), но пък повече в областните градове (31%). Тук близо $\frac{1}{4}$ (24%) от родителите обаче не могат да преценят, което не е учудващо, тъй като религията не е непременно тема, която учителите обсъждат с тях.

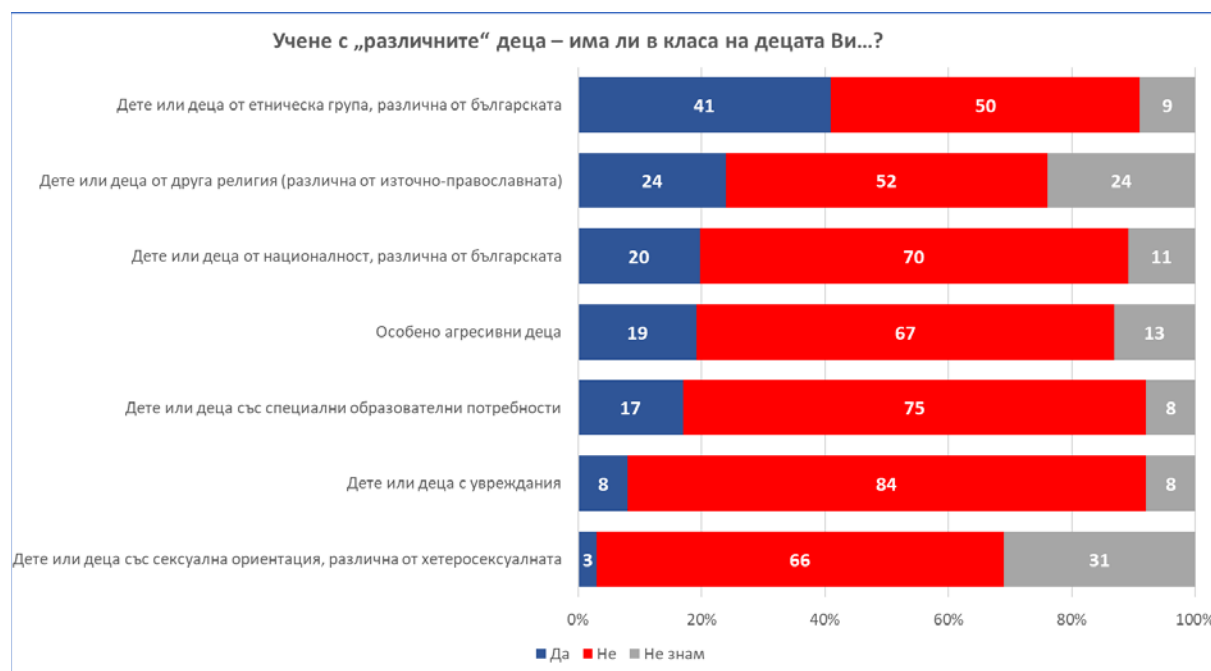
В класа на детето на всеки пети родител (20%) има дете или деца от други националности. Очаквано, те са по-малко в селата (13%) и повече в класовете на домакинствата с месечен доход над 3000 лв. (27%), което може да се обясни и с достъпа на по-заможните семейства до частни училища.

„Особено агресивните деца“ често се оказват проблем за учителите, съучениците им и родителите, като, за съжаление, е нередко срещана практика такива деца да бъдат местени в други училища, където обикновено проблемът продължава да стои. Според родителите в една пета от класовете на децата им (19%) има такива деца, като този дял е практически еднакъв в различните изследвани подгрупи.

Според 17% от родителите в класовете на децата им има деца със специални образователни потребности, като техният дял е по-нисък сред учениците от селата и сред гимназистите (по 11%).

Според 8% от родителите в класовете на децата им има деца с увреждания, като няма разлики сред изследваните подгрупи.

И най-щекотливият въпрос – дали в класа на децата им има деца с различна от хетеросексуалната ориентация, показва, че едва около 3% от родителите смятат, че това е така. Разбира се, сексуалната ориентация, ако не е изрично заявена, е напълно личен въпрос, затова и 31% от родителите не могат да преценят.

Мнозинството от родителите заявяват, че нямат проблем децата им да учат с „различни“ деца, но около една трета са на други мнения. 14% виждат като проблемни децата с различна сексуалност, като сходен е делът сред всички основни подгрупи родители. Всеки десети родител (11%) смята за проблемни децата от ромски етнически произход, отново без разлики в подгрупите. 7% пък са категорични, че изобщо не искат децата им да са в близост до „различни“ деца. Техният дял е малко по-висок от средното за страната в селата (12%) и малко по-нисък (3%) – в областните градове.

6.7. Частните уроци

Частните уроци са една от най-дискусионните теми сред цялата образователна общност, като сред родителите е разпространено мнението, че те са необходими, защото училището не е способно да предостави достатъчно добра подготовка на децата, така че те да се справят най-вече с кандидатстването след 7. клас и за университет след края на средното образование. Така в определен смисъл може да се каже, че родителите се чувстват изнудвани от системата да заплащат за допълнителна подготовка на децата си, често на представители от същата тази система (учители).

6.7.1. Частни уроци за кандидатстване след 7. клас

Независимо от това кой клас са били децата на родителите, попаднали в извадката към октомври 2023 г., общо две трети от родителите или имат намерение да запишат децата си на частни уроци за кандидатстването след 7. клас (48%), или вече са го направили (9% от 6. и 9% от 7. клас). Близко $\frac{1}{4}$ (23%) обаче нямат намерение да запишат децата си, а според всеки десети родител детето му се е справило самó.

От 6. клас най-голям дял родители са записали децата си в София (21% при средно за страната 9%), а най-малък – в селата (5%). Изобщо, семействата от селата най-слабо се ползват от частните уроци за 7. клас – 4% са започнали от 7. клас, а значително по-нисък дял от средното – 38% при средно 48% изобщо имат намерение да запишат децата си. Вероятни обяснения са по-трудният достъп до частни уроци на село, както и таксите за тях.

При родителите на гимназистите има ясна картина, тъй като техните деца са отминали този период – 17% са започнали частни уроци от 7. клас, 26% – от 7., а според 27% децата им са се справили сами.

6.7.2. Частни уроци за кандидатстване след завършване на училище

Когато става дума за кандидатстване след 12. клас, още повече родители имат намерение да запишат децата си на уроци – около две трети (67%). Макар и все още далеч от този момент, най-много са тези родители, чийто деца са в начален етап (78%), а значително по-малко – 45%, сред родителите на настоящите гимназисти. 28% от тях нямат намерение да запишат децата си, а при 17% децата се подготвят сами.

Иначе, близо една четвърт (24%) от родителите споделят, че децата им посещават или са посещавали частни уроци извън кандидатстванията, за да могат да напреднат в дадена област. Това е по-често явление при родителите с висше образование (32%), почти два пъти над средното за страната в София (46%), при семействата с над 3000 лв. месечен доход (34%), както и при родителите на прогимназисти (34%) и гимназисти (35%). Съответно, по-рядко това се случва в селата (10%), в семействата с месечен доход до 2000 лв. (16%) и при родителите на децата в начален курс (14%).

Можем да отбележим, че като цяло според родителите преминаването към частни уроци е заради кандидатстването след 7. и след 12. клас, което пък от своя страна показва, че определено не се разчита достатъчно на училищната подготовка, за да се преминат успешно (според желанията на децата и родителите) тези изпити. В по-общия контекст на изследването, това поставя някои въпроси, чрез които може да се потърсят източниците на проблема:

- Защо, след като един от основните проблеми в образованието за родителите е претовареният учебен материал, той не е достатъчен за децата, за да вземат успешно изпитите си, или това е част от проблема?
- Защо МОН изработва изпити, които не могат да се преминат успешно чрез подготовката в училище?
- Дали претовареният учебен материал е пречка за учителите да подготвят успешно децата за изпитите, или самите те не са достатъчно компетентни? Или пък някои от тях, които дават частни уроци, умишлено не подготвят добре учениците?

Разбира се, тези въпроси и генерирани хипотези не могат да получат отговор в рамките на настоящото изследване, но е факт, че има развит бизнес с частни уроци, и тези, които получават приходи от тях, със сигурност не биха искали да ги загубят. Така в този си аспект „безплатното“ образование се доближава до явлението „безплатно“ здравеопазване, което се случва, когато системата не е практически изработена да покрие нуждите на хората в нея, в случая с образованието на децата, и около нея израстват „параобразователни“, външни за системата структури, които работят на пазарен принцип. С това не искаме да кажем, че получаваните от децата частни уроци не са качествени, а само, че

системата не следва да има претенция, че може да подготви успешно децата за собствените си изисквания.

6.8. Заветният 7. клас

По традиция, кандидатстването след 7. клас е критичен момент не само за децата, а за практически цялата образователна общност – деца, учители и родители. И, също по традиция, децата често се оказват най-натовареният актьор, особено, когато в училище имат учители, хвърлили се да преподадат целия заложен в държавните стандарти материал за годината (най-вече по български и математика), а въкъщи имат родители, които, освен че ги изпращат на уроци, учат и с тях в малкото останало време. Това, разбира се, не означава, че самите родители и учители не са натоварени също. Затова изследването проверява степените на тревожност на родителите, свързани с тази ключова и конфликтна година:

Родителите, на чийто деца 7. клас предстои, макар и малко в извадката (70 души), споделят умерена тревога за предстоящата година – 17% са много тревожни, а други 37% по-скоро се тревожат. Сходни са дяловете и на нетревожещите се – около 1/3 (34%) по-скоро не се тревожат, а 10% изобщо не се тревожат. Що се отнася до преценката на родителите за децата им, изглежда, че те са по-малко обезпокоени от самите родители – едва 3% родители мислят, че децата им се тревожат много, а според 24% децата им изобщо не се тревожат.

Това, което притеснява най-вече родителите, са резултатите на децата – дали ще се справят на изпитите (43%) и дали ще влязат, където искат (40%). Следват все пак безпокойства за самото дете – да не се претовари психически (27%) и дали ще издържи на напрежението и високите очаквания (27%). Същият дял родители (27%) нямат безпокойства.

Въпреки малкия брой родители на седмокласници, можем да кажем, че сред тях има умерена степен на тревога за настоящата година, без да се изпада в твърде големи крайности. Нека сравним тази нагласа с опита на родителите, чийто деца са преминали през 7. клас миналата година.

Оказва се, практическа разлика няма. Трябва, разбира се, да се има предвид твърде ограничения обем на извадките (родителите, чиито деца са били 7. клас миналата година са 61), но поне на това равнище може да се твърди, че родителите, чиито деца са 7. клас в момента, влизат с реалистични нагласи в тази година. Сходна е ситуацията и по отношение на децата като дялове. Отново отбелязваме, че тези тенденции могат да се променят при по-висок брой извадки, но на този етап можем да кажем, че 7. клас не се оказва по-напрягащ, отколкото родителите са очаквали да бъде.

7. Подкрепа към предложения за подобрене

Зададохме на родителите редица въпроси, свързани с нагласата им за подкрепа на предложения за различни промени в образованието. Отговорите им са изключително позитивни.

Реакцията на родителите към предложенията за промени показва с голяма яснота няколко основни неща. На първо място, очевидното – в голяма степен родителите са отворени към промени в образованието. След това косвено се решава конфликтът в данните между удовлетвореността от настоящата ситуация в училище и положителната нагласа за промени, а именно – **родителите приемат като нещо обичайно нещата да са така, както са свикнали, но това не означава в никакъв случай, че не биха приели добри идеи.** А предложените идеи за промени определено им допадат.

7.1. Предложения за промени в съдържанието

При всички предложени идеи дяловете „подкрепям напълно“ надвишават значително тези на „по-скоро подкрепям“, а събрани заедно, предложенията събират подкрепата на много сериозно мнозинство между 79% и 92%.

Най-силно се подкрепят предложенията, свързани със здравето на децата – в училище да има повече спорт и игри (60% – „подкрепям напълно“) и да има повече акцент върху това как децата да се грижат за здравето си (60% – „подкрепям напълно“). В това няма нищо чудно, като се има предвид, че часовете по физическо не са достатъчни, нито са разпределени така, че децата да имат възможност да сменят постоянното седене с двигателна активност.

Кратко отклонение: изключително важно е образователната система да се разгледа от гледна точка на това как нейната структура се отразява на здравето на участниците в нея. Разбира се, на първо място е здравето на децата. „Тези тежки раници“ открай време ежегодно са тема на медиите около 15 септември, но едва в последно време са налице идеи какво да се направи (електронната раница). А гръбначните изкривявания при децата заради тежестта на раниците са реалност. Нима целим ходенето на училище да осакатява едно дете? А фактът, че децата предпочитат да избягват тоалетната в училище и стискат? Има данни за вредите върху бъбреците на децата заради това⁷. Отново трябва да се запитаме – това ли искаме?

А ситуацията с учителите? Макар и за момента да не разполагаме с такива данни, наистина следва сериозно да поставим въпросите за това каква здравна цена плащат най-пряко замесените и струва ли си тя.

⁷ Вж. напр. <https://www.credoweb.bg/publication/87835/vazdarzhaneto-ot-hodene-do-toaletna-zastrashava-zdraveto-na-detsata-video>

Следващата група предложения – одобрени – са свързани с повече работа с децата за успешно общуване с другите, т.е. за придобиване на социални умения (54% – „напълно подкрепям“), както и развиване на емоционална интелигентност (53% – „напълно подкрепям“). Наред с това родителите приоритизират и повечето интересни извънкласни занимания (54% – напълно подкрепям).

И накрая, макар че е трудно да говорим за „последни“ предложение при такива високи степени на одобрение, се нареждат идеите децата в училище да се занимават повече с граждански права и как да сме активни граждани (48% – „напълно подкрепям“, общо 87% „напълно“ и „по-скоро подкрепям“). И не на последно място – идеята да се работи повече за сексуално образование на децата (44% „напълно подкрепям“, общо 79% „напълно“ и „по-скоро подкрепям“).

7.2. Предложения за промени в контрола и оценяването

Като се има предвид, че за родителите основен проблем е дисциплината на децата, не е учудващо, че те са склонни към въвеждане на по-строги наказателни мерки, като това учителите да могат да налагат по-строги наказания на децата (34% „напълно подкрепям“, общо 70% „напълно и по-скоро подкрепям“).

Все пак, немалка подкрепа получава и идеята да се въведат оценки за позитивна комуникация, толерантност, умения за справяне с конфликти, умения за аргументиране и др. (32% „напълно подкрепям“ и общо 73% „напълно и по-скоро подкрепям“).

Идеята оценките да отпаднат изцяло обаче се вижда по-скоро твърде революционна за родителите. Отговорите в подкрепа (общо 43% „напълно и по-скоро подкрепям“) и тези против (общо 48% „напълно и изобщо не подкрепям“) са

почти еднакви по дял, с лек, но статистически значим превес на противниците. Оценъчната система в училище е изключително силно залегнала не само в българската практика, а и в цялата социална култура, свързана с образованието, и промяната ѝ не би била лесна.

Накрая попитахме и за няколко „отделни“ идеи за промени, свързани с опита и работата на Асоциация Родители, които (без една – началото на учебната година от 1 септември) също срещат значително одобрение.

Най-отчетливо се харесва идеята за повече подготвени психолози и логопеди в училищата (54% „подкрепям напълно“ и общо 89% „напълно и по-скоро подкрепям“). Макар и да изглежда очевидно, това означава, че в голяма степен родителите оценяват значението и нуждата от тези специалисти и това, че те могат реално да помагат на децата им в училище⁸.

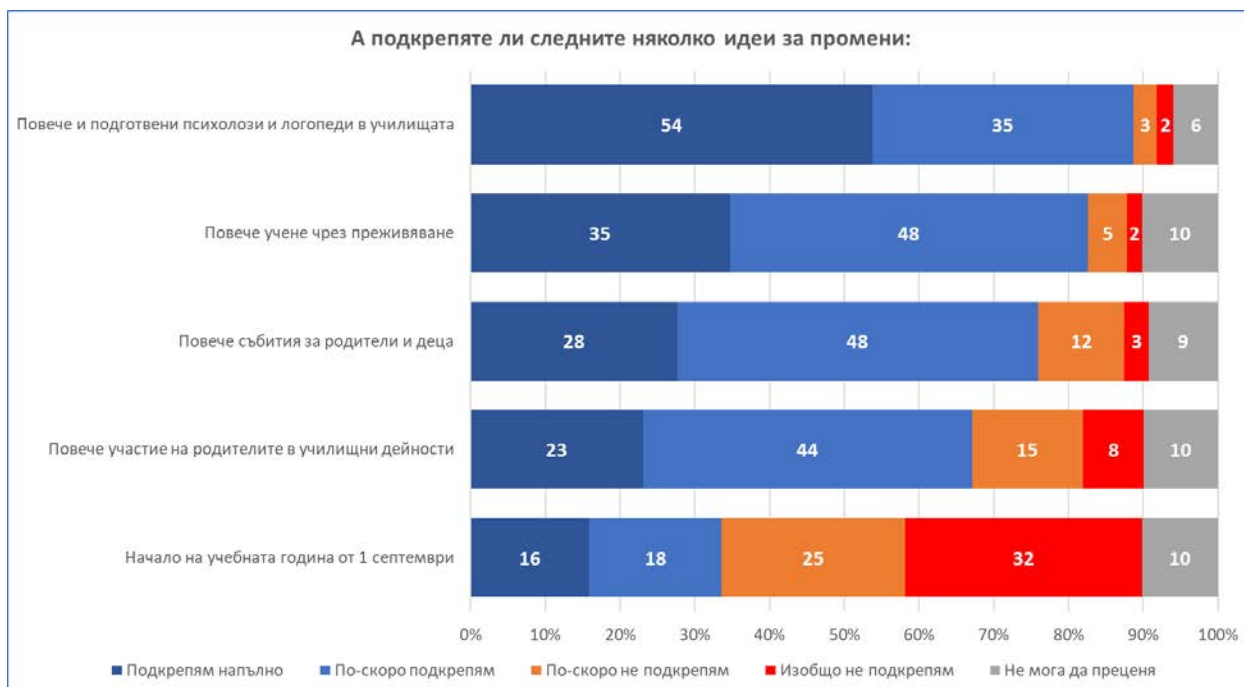
На второ място се оценява предложението да има повече учене чрез преживяване (35% „подкрепям напълно“ и общо 83% „напълно и по-скоро подкрепям“).

Следващите две предложения са свързани с по-активното участие на родителите в училище – повече събития за родители и деца (28% „подкрепям напълно“ и общо 76% „напълно и по-скоро подкрепям“) и повече участия на родителите в училищни дейности (23% „подкрепям напълно“ и общо 67% „напълно и по-скоро подкрепям“). Това не е първият случай, когато в проучване родителите като цяло декларират желание да участват в училищни занимания и дела. Когато сме коментирали това с

⁸ В редица училища, в които сме работили, психологът е често най-доверения възрастен за децата.

учителите обаче, те споделят: „Да, така казват, ама после не можем да ги намерим!“ Не всички, разбира се... Реалният въпрос, който стои зад тези данни и нагласи, е **каква да бъде всъщност ролята на родителите в училище, извън често формалните настоятелство и Обществен съвет (а дори и в тях) – това е тема за по-голяма дискусия**, част от дискусията за доброто образование. Но на този етап между по-активното участие на родителите в училище стои най-малкото (но не само) пропаст, продиктувана от инерцията – и родителите, и учителите са развили и поддържат определени навици спрямо другата група. За учителите родителите се канят на родителски срещи, на празници и се привикват, ако учителите са преценили, че с детето има проблем. Родителите, от своя страна, не очакват повече от това и често нямат време и място във всекидневието си за нещо повече.

Идеята учебната година да започва на 1 септември дойде от МОН преди около година. Тогава, макар и в непредставителна анкета⁹, тя срещна много силен отпор от родителите. Той се потвърждава и на ниво представителна извадка – общо 56% са против това, от които 32% категорично. Около 1/3 подкрепят идеята (34%), като около половината от тях (16%) я подкрепят напълно. Това е и най-ниската подкрепа, която получава, която и да е от предложените на родителите за оценка промени.

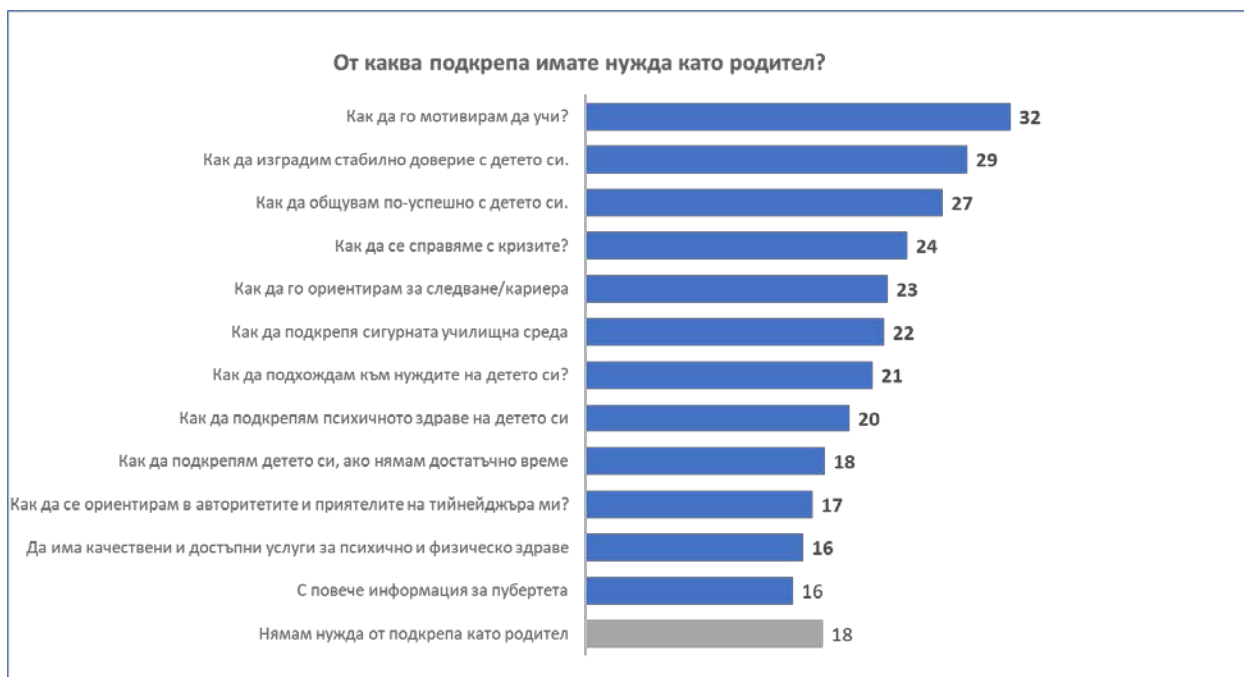
8. Нужда от подкрепа за родителите

На първо място най-често се посочват два основни въпроса, които са в конфликт помежду си: от една страна, как да мотивираме децата да учат (32%), и от друга –

⁹ Вж. <https://roditeli.org/kakvo-e-mnenieto-na-roditelite-za-po-ra/>

как да градим стабилно доверие с тях. Разбира се, доверието и насърчаването (а понякога, направо казано „юркането“) на децата да учат имат различни корени – доверието е свързано с дългогодишното изграждане на отношенията, докато нуждата да се учи е всекидневна необходимост, произлизаща от училището. Тя обаче поставя родителя в роля да оказва малко или много натиск върху детето – може би не във всички случаи, но в немалко, особено, ако детето няма мотивация да учи, което превръща „юркането“ във всекидневие. А това може да наруши доверието – защо да си говоря с мама и татко, като те само ме карат да правя, каквото не искам?

Следващите най-често посочвани нужди на родителите отново са свързани с отношенията родител-дете – как да общувам по-успешно с детето си (27%) и как да се справяме с кризите (24%). Като важни се появяват и практически въпроси – как да помогна на детето си да се ориентира за следване или кариера (23%), как да подпомогна сигурната среда в училище (22%), но и отново теми, свързани с отношенията – как да подхождам към нуждите на детето си (21%), как да подкрепям психичното му здраве (20%) и как да подкрепям детето си, ако нямам достатъчно време (18%). Близо една пета от родителите (18%) пък не смятат, че имат нужда от подкрепа.

9. Какво е добро образование?

На първо място за резултатите от въпроса „Какво за Вас е добро образование?“ може да се каже, че има изключително много различни мнения, които е трудно да бъдат поставени под общ знаменател.

Според родителите основната сплав на доброто образование е на първо място придобиването на трайни знания и умения (22%), които да подготвят децата за (успешна) реализация (10%) и за реалния живот (9%). Донякъде на второ място, макар и със сходна честота на посочване, са условията материалът да бъде поднесен по лесно разбираем за децата начин (7%) от добре подготвени учители (6%), така че децата да бъдат включително грамотни (7%).

Доброто образование следва да развие, от една страна, умение за мислене (критично мислене, учене с разбиране) – 5%, практически навици и умения (5%), но също така да изгражда ценности и морал (5%) и личности (4%). Не на последно място, то трябва да дава мотивация на децата да са жадни за знания и желание да продължат образованието си (4%), както и дисциплина (3%).

Това е съвсем начално наблюдение върху възприятието за това какво е добро образование според един от трите основни актьора в образователната общност – родителите. То обаче отправя ясно послание, което може да се обобщи като **образованието трябва да носи на децата реални ползи** – реални не само като практическа реализация, но и като развитие на мисленето и личността. В това възприятие *категорично* отсъства идеята за учене заради оценките, училището, или заради самото учене, и в този смисъл родителите в случая се явяват твърди привърженици на постулата *non scholae sed vitae discimus* – учим не за училището, а за живота. И това е едно чудесно пожелание. Съпоставено обаче с изказването на тийнейджър във фокус-група: „Даскалото не е, за да научиш нещо. То е, за да изкараш оценки!“ поставяме въпрос, отправен към учениците, които би следвало да бъдат най-важният актьор в образованието. Каква е тяхната реалност? Кое може да ги мотивира? Какво убива мотивацията им? Откъде „учат за живота“? И много други питання, които задължително трябва да намерят отговори, и те да бъдат чути и признати от вездесъщите възрастни, които взимат решенията за образованието на децата... Ако, разбира се, искаме да имаме реален и конструктивен дебат за доброто образование. Но за това – по-нататък...

